

УДК 378.016:614.8

<https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-92-8>

**ВІДБІР ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ
ПРО ШКІДЛИВУ ЗВИЧКУ ДЛЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ»**

Іванчук Анатолій Васильович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого, декоративного мистецтва,
технологій і безпеки життєдіяльності

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

anatolij1196@gmail.com

orcid.org/0000-0002-6996-1403

Мета. У статті розглянуто проблему відбору змісту навчального матеріалу про соціально-психологічні механізми функціонування явища пияцтва з метою реалізації парадигми особистісного розвитку студентів при вивченні навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці». Ми вважаємо, що розкриття студентам прихованих смислів подій, які супроводжують явище пияцтва надасть знанням із безпеки життєдіяльності практичної цінності, сприяючи усвідомленню сутності традиції застілля та впливатиме на безпечну поведінку в їх майбутньому самостійному житті. Складність розв'язання зазначеної проблеми в її міждисциплінарному характері, а саме перетині областей знань медицини, соціальної психології, культурології, права.

Результати. Були прийняті рішення обмежити відбір змісту навчального матеріалу аналізом наукових знань соціальної психології, культурології і права, так як медичні знання вимагають спеціальної фахової підготовки. Такий підхід дозволив розглядати феномени поведінки людини, залученої до процесу пияцтва, без розгляду сутності алкогольної залежності. Для активізації

навчальної діяльності студентів та з метою роз'яснення смислів навчального матеріалу про соціально-психологічні механізми функціонування явища пияцтва нами було обрано наративний метод. У результаті аналізу широкої області міждисциплінарного знання про пияцтво, ми прийшли до висновку, що традиційні наративи як оповідальні історії, сюжети яких враховують темпоральні відношення між подіями малоприсади. Наративні оповідання з безпеки життєдіяльності про явище пияцтва повинні пояснювати переважно смисли поведінкових дій учасників застілля. **Висновки.** У статті наведено авторські приклади наративів на ідентифікацію малих груп соціально мотивованих, психологічно мотивованих і біологічно мотивованих. Подальші дослідження будуть пов'язані з розробленням системи оповідальних наративів, яка сприятиме формуванню в студентів цілісної уяви про типи малих алкогольних груп та про особливості організації їх групової діяльності, спрямованої на реалізації алкогольних епізодів.

Ключові слова: пияцтво; мала алкогольна група; соціальна мотивація застілля; психологічна мотивація застілля; біологічна мотивація застілля; наратив.

SELECTION OF THE CONTENT OF THE STUDY MATERIAL ON HARMFUL HABIT FOR THE COURSE "LIFE SAFETY AND FUNDAMENTALS OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY"

Ivanchuk Anatoliy Vasyliovych,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Fine, Decorative Arts,

Technology and Life Safety

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

anatolij1196@gmail.com

orcid.org/0000-0002-6996-1403

The article considers the problem of selecting the content of educational material about the socio-psychological mechanisms of drunkenness in order to implement the paradigm of personal development of students in the study of the discipline "Life Safety and Fundamentals of Occupational Safety". We believe that revealing to students the hidden meanings of events that accompany the phenomenon of drunkenness will provide knowledge on the safety of life of practical value, helping to understand the essence of the tradition of feasting and influence safe behavior in their future independent life. The difficulty of solving this problem in its interdisciplinary nature, namely the intersection of areas of knowledge of medicine, social psychology, culturology, law. It was decided to limit the selection of the content of educational material to the analysis of scientific knowledge of social psychology, culturology and law, as medical knowledge requires special professional training. This approach allowed us to consider the phenomena of human behavior involved in the process of drunkenness, without considering the essence of alcohol dependence. We have chosen a narrative method to intensify the educational activities of students and to explain the meaning of educational material about the socio-psychological mechanisms of the phenomenon of alcoholism. As a result of the analysis of a wide area of interdisciplinary knowledge about drunkenness, we came to the conclusion that traditional narratives as narrative stories, the plots of which take into account the temporal relations between events are of little use. Narrative stories about the safety of life about the phenomenon of drunkenness should explain mainly the meanings of the behavioral actions of the participants of the feast. The article presents the author's examples of narratives for the identification of small groups of socially motivated, psychologically motivated and biologically motivated. Further research will be related to the development of a system of narrative narratives, which will help students form a holistic view of the types of small alcohol groups and the peculiarities of the organization of their group activities aimed at the realization of alcohol episodes.

Key words: *drunkenness; small alcohol group; social motivation of the feast; psychological motivation of the feast; biological motivation of the feast; narrative.*

Вступ

У підходах до викладання навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» назріла потреба зміни парадигми захищеності на парадигму особистісного розвитку як передумови гарантованої безпечної поведінки людини в навколишньому середовищі. Парадигмі особистісного розвитку студентів відповідає сучасна тенденція організації навчання на компетентнісних засадах, у нашому випадку, буде йти мова про предметну компетентність у царині безпеки життєдіяльності. Відомо, що предметну компетентність розглядають у педагогічній науці як здатність до засвоєння, розуміння і використання знань у практичній діяльності. В основі організації навчального процесу на компетентнісних засадах лежать базові принципи фундаменталізації, гуманізації, демократизації та ін. Принципам гуманізації і демократизації відповідає недостатньо розповсюджений у вітчизняних освітніх закладах наративний метод. Наративний метод передбачає формування змісту навчального матеріалу у формі оповідальних історій, в яких розкриваються смисли подій, пов'язаних із різноманітними явищами довкілля.

Шкідливі звички тісно пов'язані з установками на таку поведінку людини, в якій зростають ризики прояву конкретних для неї небезпек. Найбільш поширеною шкідливою звичкою, яка детермінована традицією застілля ми вважаємо пияцтво. Відбір змісту навчального матеріалу про пияцтво з врахуванням наративного підходу до складання навчальних текстів із безпеки життєдіяльності є актуальною проблемою, розв'язання якої сприятиме поглибленню змісту навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності і основи охорони праці».

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Дослідник медичних та соціально-психологічних аспектів пияцтва Е. Бехтель стверджує, що «...побутове пияцтво – це не хвороба, а небезпечне медико-соціальне явище» (Бехтель, 1986: 3). Пияцтво стає чинником, який збільшує ризик нещасних випадків, дорожньо-транспортних пригод,

алкогольної залежності, цирозу печінки, серцево-судинних хвороб, конфліктів тощо (Бехтель, 1986). Така характеристика даного явища дає підстави віднести його до категорії об'єктів вивчення в навчальній дисципліні «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці». Проте в навчальній літературі з безпеки життєдіяльності не розкриваються соціально-психологічні механізми формування і розвитку пияцтва. Наприклад, Р. Яким обмежується описом фармакологічних властивостей алкогольних напоїв та стадій розвитку хвороби алкоголізму (Яким, 2005), а І. Пістун – описом нейро-фізіологічних змін в організмі людини після прийому алкогольних напоїв (Пістун, 1999). Знання соціально-психологічних механізмів формування і розвитку пияцтва можуть, на нашу думку, мати практичне використання для попередження пияцтва.

При аналізі явищ, пов'язаних із вживанням алкоголю важливо, на нашу думку, відрізнити явища, які є предметом вивчення безпеки життєдіяльності від тих, які є предметом вивчення медичної науки. Адже не дивлячись на інтегрований зміст навчальної дисципліні «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», її базовими поняттями є небезпека і шкода, а не хвороба (базове поняття медичних знань). Цікавим, у цьому відношенні, є підхід до використання понять, пов'язаних із явищами вживання алкоголю фахівцями права. Аналізуючи зміст юридичного поняття «недієздатної фізичної особи» в статті 39 Цивільного кодексу України Т. Кравченко вказує на відсутність трактувань термінів «пияцтво» і «алкогольна залежність» та на факт використання в судових рішеннях обмеження у дієздатності осіб, зловживаючих спиртними напоями (Кравченко, 2019). Однак у польському Цивільному кодексі термін «пияцтво» використовується, хоча й без чіткого його тлумачення (Огородник - Калита, 2010). А. Огородник - Калита на основі формальної логіки довела, що пияцтво належить до категорії шкідливих звичок (Огородник - Калита, 2010). Даний умовивід має принципове значення для контексту нашого дослідження, забезпечуючи чітку диференціацію закономірностей вживання алкоголю на два види: закономірності пияцтва та закономірності алкогольної залежності. Зокрема закономірності пияцтва не

пов'язані з психічними розладами, а отже із спеціальними медичними знаннями. Пияцтво як шкідливу звичку доречно вивчати, виходячи з соціальних і моральних категорій. Різницю між п'яницею та алкоголіком так розкриває французька приказка: «П'яниця міг би кинути пити, якби захотів, а алкоголік кинув би пити, якби міг» (Огородник - Калита, 2010: 57).

З позиції соціальної психології вказана шкідлива звичка є формою поведінки, яка не відповідає прийнятним у суспільстві моральним нормам. Отже, пияцтво в змісті навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» розглядається як шкідлива звичка соціально-психологічного змісту, яка може призвести до небезпеки – сформованої алкогольної залежності.

Метою статті є відбір змісту навчального матеріалу про явище пияцтва та розробка відповідних навчальних текстів, розроблених у формі наративів.

2. Методологія та методи

Розв'язок педагогічної задачі відбору навчального матеріалу про пияцтво для формування змісту навчання безпеки життєдіяльності студентів гуманітарних вищих навчальних закладів ми шукали в царинах медичних знань (Бехтель, 1986), культурологічних (Сулима, 2000), юридичних (Огородник-Калита, 2010; Кравченко, 2019), соціальної психології (Рібакова, 2011), мовознавства (Куликовська, 2014), педагогічних (Іванчук, 2015) та ін. Орієнтиром для інтеграції такої широкої області наукових знань для нас була парадигма особистісного розвитку студента, яка збільшує ймовірність безпечної поведінки особистості в процесі життєдіяльності. Загальну наукову світоглядну позицію дослідження забезпечили такі наукові підходи: особистісний, діяльнісний, аксіологічний, культурологічний і компетентнісний.

3. Результати та дискусії

Науковці дотримуються єдиної думки щодо соціальнокультурних чинників пияцтва. Зокрема Е. Бехтель перераховує такі базові чинники та типи пияцтва: «...культури, соціальної значущості пияцтва, символічні функції

алкоголю» (Бехтель, 1986: 13), а також такі типи пияцтва: «...звично-ритуальне, суспільно-публічне, у сімейній обстановці, використання алкоголю соціальними та професійними групами» (Бехтель, 1986: 13). Саме в малих групах можливий феномен «інтегрованого пияцтва», тобто пияцтва як складової частини повсякденного життя (Бехтель, 1986). Малі групи зберігають традиції і звичаї пияцтва як частини культури суспільства або субкультури соціальної групи, формують умови та моральні норми. Польський культуролог Р. Сулима розкрив тісний зв'язок між типами пияцтва та малими групами (Сулима, 2000). До основних типів пияцтва він відносить випадкове формальне (свято, день народження, хрестини тощо), неформальне (корпоративи, вечірки тощо), звичаєво-обрядове (купівля автомобіля, весілля, народження дитини тощо), на зустрічах (у громадських місцях), «алкогольна Одісея» (в потязі, в літаку, на курорті, на коференціях тощо) (Сулима, 2000). Н. Куликовська, вивчаючи фразеологічний сегмент лексичного поля культури споживання спиртних напоїв німецької мови, зробила висновок, що застілля є регулятором соціальних відносин, а пияцтво в малих групах пояснюється наявністю табу в різних країнах світу на вживання алкогольних напоїв наодинці (Куликовська, 2014). Л. Рибаківа наголошує, що традиційна стратегія заборони та моралізаторства щодо вживання алкоголю суперечить прагненню молоді засвоювати традиційні механізми дорослішання, перейняті від старших поколінь (Рибаківа, 2011). «...суспільство підтримує механізми соціального успадкування у вигляді ритуалів і традицій» (Рибаківа, 2011: 2). «...традиції «відмічати» життєві події в організованих ситуаціях алкогольної поведінки, в яких алкоголь набуває символічного значення спільноти» (Рибаківа, 2011: 2). Ознаки трансформації малої групи побутового пияцтва в малу алкогольну групу такі: «...алкоголь із символу стає ліками або просто продуктом харчування. Духовна складова групової алкоголізації ...зникає» (Рибаківа, 2011: 9).

Вибравши в якості базового методу складання навчальних текстів метод нарративу, виникла проблема, як саме його використати. Відомо, що нарративи

розробляють за сюжетом, в якому представлена низка взаємопов'язаних подій, притаманних певному явищу. У наративі необхідно розкривати смисли цих подій та їх взаємообумовленість. Але у випадку спроб складання наративів про явище пияцтва виникають труднощі в плані відсутності медичних текстів або текстів із соціальної психології, в яких події розміщені темпорально, за винятком інформації про етапи перетворення малої групи пияків у малу алкогольну групу. Сам факт трансформації типів малих груп, наприклад, Е. Бехтель описує так: «...алкогольні групи – це малі неформальні групи з основним груповим мотивом добування спиртного. Структура алкогольної групи не відрізняється від звичайної малої групи пияків (лідер, сублідери і периферія)» (Бехтель, 1986: 76). Отже, при розробці наративів про пияцтво як шкідливу звичку для їх використання в змісті навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» переважно не враховуватиметься ознака темпоральності, але базова ознака розкриття смислів обов'язково збережеться. На нашу думку, за допомогою наративів розкриватимуться не афішовані смисли різних поступків, пов'язаних із пияцтвом. Про непрозорість подій, пов'язаних із функціонуванням малих груп пияків вказується в низці медичних досліджень і досліджень із соціальної психології. Для прикладу наведемо цитати Е. Бехтеля: «...стереотипно повторюючись, щоденні відношення перетворюються на звички. Приймавши форму звичаїв, звичок сприймаються як щось належне, що не вимагає роздумів. Смысл цих звичок відходить на задній план або взагалі витісняється із свідомості людини» (Бехтель, 1986: 36). «Випивка, яка на початку полегшує процес спілкування, згодом закріплюється як атрибут. Кожна зустріч членів малої групи стає сигналом до випивки, яка закріплює звичну форму поведінки» (Бехтель, 1986: 70). «Мовне спілкування відіграє другорядну роль. Воно відрізняється бідністю лексики та значною кількістю жаргонних слів, які використовуються лише в даній групі. Мовне спілкування перед алкогольною дією дуже коротке, іноді містить одні вигук: «Ну!», «Ну що, соколики! Поміркуємо?», «Прикладемося?», «Роздаavimo маленьку?» Інколи використовуються мовні стереотипи, але ніхто

не проголошує слова «випити», «напитися», «горілка», «вино». Ці слова повністю виключені із спілкування» (Бехтель, 1986: 73).

Таким чином, вибравши за об'єкт оповідальних історій про пияцтво малу групу та враховуючи непрозорість смислів тих чи інших поступків і дій, пов'язаних із епізодами пияцтва, ми вибрали дві сюжетні лінії для формування наративів: якісні ознаки різних типів малих груп побутового пияцтва; психосоціальні феномени функціонування малих груп побутового пияцтва. На нашу думку, розкривши студентам за допомогою наративів смисли помірнього, систематичного і звичного пияцтва, а також феномени обумовлення, насичення, групових санкцій можливо вплинути на їх первинні алкогольні установки, а отже забезпечити свідому безпечну поведінку в їх майбутніх епізодах побутового пияцтва у самотійному дорослому житті.

Події, які мають місце в об'єкті пізнання (явищі пияцтва) розкривають свій смисл в сюжеті наративу. Сюжет наративу – це спеціально розроблена пізнавальна схема, в якій є вихідний пункт (постановка проблеми), основний зміст (розв'язання проблеми) і висновок. Розглянемо зразки наративів для різних варіантів сюжетів сюжетної лінії «Якісні ознаки різних типів малих груп побутового пияцтва». Підставою для обґрунтування актуальності таких типів наративів є проблема розуміння студентами смислів у функціонуванні якісно відмінних малих груп споживачів спиртних напоїв. Навчальна мета наративів буде полягати в розкритті понять «помірне пияцтво», систематичне пияцтво», «звичне пияцтво».

Наратив 1. Постановка проблеми. Випускники вищого навчального закладу після одержання диплому вирішили відмітити подію у ресторані, але погодилися не всі, тому в ресторан пішла невелика частина бувшої академічної групи. Основний зміст. Необхідно зрозуміти смисл цього епізоду пияцтва, тобто, чи сформована в членів групи алкогольна потреба. Смисл відмічання завершення навчання не в алкогольній потребі, бо вона відсутня, а в підсиленні позитивних емоцій від досягнення мети – отримання диплому про вищу освіту. Висновок. Отже, дана мала група належить до типу «помірнього пияцтва».

Поведінка членів малої групи є безпечною та відсутній ризик формування в них алкогольної залежності.

Наратив 2. Постановка проблеми. Мала група з управлінського персоналу середньої ланки однієї з будівельної компанії кожної п'ятниці відвідує сауну, обов'язково купляючи декілька пляшок червоного вина. Основний зміст. Необхідно зрозуміти смисл цього епізоду пияцтва, тобто, чи сформована в членів групи алкогольна потреба. Смисл такого епізоду пияцтва можна пояснити потребами зняття емоційного напруження, яке накопичилось за тиждень роботи на будівельних об'єктах та досягнення психосоматичного комфорту. У постановці проблеми вказується факт систематичного придбання декількох пляшок спиртних напоїв, тому можна припустити, що алкогольна потреба в малій групі вже сформована, але вона не патологічна, бо до членів цієї групи з боку адміністрації будівельної компанії не накладаються формальні санкції. Отже, дана мала група належить до типу «систематичного пияцтва». Поведінка членів малої групи є безпечною, але з невеликим ризиком формування в них алкогольної залежності.

Наратив 3. Постановка проблеми. Участика епізоду пияцтва на наступний день просять пояснити чому він вчора випив. Проте він не може пояснити привід пияцтва. Тоді просять членів малої групи пояснити причину вчорашнього епізоду пияцтва. Один із членів малої групи пригадав, що до них зайшов приятель у кишені якого була пляшка горілки. Після привітання та декількох загальних речень приятель розповів: «Ось ішов повз магазину – дай, думаю, візьму на всякий випадок» (Бехтель, 1986: 152). Основний зміст. Необхідно зрозуміти смисл цього епізоду пияцтва, тобто, чи сформована в членів групи алкогольна потреба. Однак у постановці проблеми є інформація лише про одного члена малої групи пияків. Смисл фрази «на всякий випадок» у будь-якому випадку (жартів, не жартів) полягає в тому, що у цього члена малої групи вже сформована алкогольна потреба або алкогольна залежність. Так як до нього з боку групи не були прийняті санкцій та ніхто не відмовився, то з великою ймовірністю алкогольна потреба сформована і в інших членів малої

групи. Висновок. Отже, дана мала група побутового пияцтва належить до типу «звичного пияцтва». Поведінка членів малої групи такого типу є небезпечною, тому що існує високий ризик небезпеки сформованості в них алкогольної залежності.

Висновки

У змісті навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» явище пияцтва необхідно розглядати як шкідливу звичку, тому відбір базових понять проводять переважно з науки соціальна психологія. Безпроблемне пияцтво закінчується там, де починається алкогольна залежність, відповідно вона й буде межею змісту навчального матеріалу про явище пияцтва в області знань із безпеки життєдіяльності. Наративи про явище пияцтва, розроблені на основі знань соціальної психології є нетиповими, бо в них відсутня часова послідовність взаємопов'язаних подій. Нетиповість наративів спонукала до використання пізнавальної схеми: постановка проблеми → основний зміст → висновки. Наведені авторські приклади підтверджують можливість розробки наративів на основі пізнавальної схеми.

Подальше вдосконалення змісту навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» може бути пов'язане з дослідженнями проблеми формування системи навчальних наративів про явище пияцтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехтель Э. Е. Донозологические формы злоупотребления алкоголем: монография. Москва: Медицина, 1986. 272 с.
2. Іванчук А. В. Розкриття механізму формування соціальної небезпеки на прикладі алкогольної залежності як дидактична умова стимулювання пізнавальної навчальної діяльності студентів при вивченні навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності». *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ - Вінниця, 2015. Вип. 41. С.311 – 316.
3. Кравченко Т. Визнання фізичної особи недієдатною. *Місьцеве самоврядування*. 2019. №10/1. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2019/october/issue-10/1/article-104833.html> (дата звернення: 04.12.2020).

4. Куликовська Н. І. Гендерний маркер Бахуса чи тверезість свідомості (на базі фразеологічних одиниць німецької мови). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: Філологічні науки*. Ніжин, 2014. №1. С.136 – 143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2014_1_30 (дата звернення: 06.12.2020).

5. Пістун І. П. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник. Суми: Вид-во «Університетська книга», 1999. 301 с.

6. Рыбакова Л. Н. Скрытые смыслы алкогольного поведения. *Социальные аспекты здоровья*. 2011. Т. 17. № 3. С. 1–13. URL: <https://cyberlenka.ru/article/n/skrytye-smysly-alkogolnogo-povedeniya> (дата звернення: 03.12.2020).

7. Яким Р. С. Безпека життєдіяльності людини: навчальний посібник. Львів: Вид-во «Бескид Біт», 2005. 304 с.

8. Agnieszka Ogrodnik-Kalita Znaczenie określenia «pijaństwo» na gruncie przepisów o ubezwłasnowolnieniu. *Przegląd Prawno-Ekonomiczny*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie, 2010. №12. S.56 – 63.

9. Sulima R. Antropologia codzienności. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000. 194 s.

REFERENCES

1. Behtel' Je. E. (1986). *Donozologicheskie formy zloupotrebleniya alkogolem [Pre-nosological forms of alcohol abuse]*. Moscow: Medicina [in Russian].

2. Ivanchuk A. V. (2015). Rozkryttia mekhanizmu formuvannia sotsialnoi nebezpeky na prykladi alkoholnoi zalezhnosti yak dydaktychna umova stymuliuвання piznavalnoi navchalnoi diialnosti studentiv pry vyvchenni navchalnoi dystsypliny «Bezpeka zhyttiediialnosti» [Disclosure of the mechanism of formation of social danger on the example of alcohol dependence as a didactic condition of stimulation of cognitive educational activity of students at studying of educational discipline "Life safety"]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy – Modern information technologies and innovative teaching methods in training: methodology, theory, experience, problems, 41*, 311 - 316 [in Ukrainian].

3. Kravchenko T. (2019). Vyznannia fizychnoi osoby nedieezdatnoiu [Recognition of an individual as incapable]. *Mistseve samovriaduvannia – Local Government, 10* [in Ukrainian].

4. Kulykovska N. I. (2014). Hendernyi marker Bakhusa chy tverezist svidomosti (na bazi frazeolohichnykh odynts nimetskoi movy) [Bacchus' gender marker or sobriety of consciousness (based on phraseological units of the German language)]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho*

derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Serii: Filolohichni nauky – Scientific notes of Nizhyn State University. Nikolai Gogol. Series: Philological Sciences, 1, 136-143 [in Ukrainian].

5. Pistun I. P. (1999). *Bezpeka zhyttiediialnosti [Life Safety]*. Sumy: Vyd-vo «Universytetska knyha» [in Ukrainian].

6. Rybakova L. N. (2011). Skrytye smysly alkohol'nogo povedenija. Social'nye aspekty zdorov'ja [The hidden meanings of alcoholic behavior]. *Social'nye aspekty zdorov'ja – Social aspects of health, 3, 1-3 [in Russian].*

7. Yakym R. S. (2005). *Bezpeka zhyttiediialnosti liudyny [Safety of human life]*. Lviv: Vyd-vo «Beskyd Bit» [in Ukrainian].

8. Agnieszka Ogrodnik-Kalita (2010). Znaczenie określenia «pijaństwo» na gruncie przepisów o ubezwłasnowolnieniu [The meaning of the term "drunkenness" under the provisions on incapacitation]. *Przegląd Prawno-Ekonomiczny – Legal and Economic Review, 12, 56 – 63 [in Polish].*

9. Sulima R. (2000). *Antropologia codzienności [Everyday anthropology]*. Cracow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego [in Polish].